

Kariantti Kallio

Lääkärit Ilman Rajoja tukee Ukrainassa paikallista terveydenhuoltojärjestelmää hoitamaan potilaansa itse

Lääkärit Ilman Rajoja (Médecins Sans Frontières, MSF) on kansainvälinen sairaanhoitoon erikoistunut avustusjärjestö. Järjestö tarjoaa sairaanhoitoa aseellisten konfliktien, epidemioiden ja luonnonkatastrofien uhreille sekä niille, jotka eivät pääse terveydenhuollon piiriin. Järjestö lähetti keväällä 2022 sodan alettua Ukrainaan arviointiryhmiä, jotka selvittivät paikan päällä, minkälaista apua Ukrainassa tarvitaan. Arviointien perusteella räätälöitiin apu juuri tarpeeseen ja tilanteeseen sopivaksi.

Olen työskennellyt oman päivätyöni lisäksi vuodesta 2017 lähtien Lääkärit Ilman Rajoja -järjestön avustustyöntekijänä kuuteen eri otteeseen neljässä eri maassa: Jemenissä, Keski-Afrikan tasavallassa, Burundissa ja viimeksi Ukrainassa. Vaikka usein pyritään samojen kysymysten ja haasteiden ympärillä, on jokainen kerta avustustyössä ollut hyvin erilainen kokemus, ja aina olen oppinut uusia asioita. Vuosien varrella myös oma käsitykseni humanitaarisesta työstä on muokkautunut.

Järjestön toiminta on puolueetonta, neutraalia ja riippumatonta. Hoidamme suurimmassa tarpeessa olevia ihmisiä riippumatta heidän etnisestä taustastaan, uskonnostaan, sukupuolestaan tai poliittisesta vakaumuksestaan. Toimimme usein maissa ja alueilla, joissa paikallinen terveyden- ja sairaanhoito on ainakin osittain romahtanut. Avustuskohteet valitaan riippumatta poliittisista, uskonnollisista tai taloudellisista intresseistä. Riippumattomuus on mahdollista, koska valtaosa järjestön tuloista tulee yksityisiltä lahjoittajilta. Esimerkiksi vuonna 2021 järjestön maailmanlaajuisista tuloista yli 97 % tuli yksityishenkilöiltä, yksityisiltä sää-

tiöiltä tai yrityksiltä. Lahjoittajista yli 84 % oli yksityishenkilöitä (1).

Tunnusomainen piirre ja tärkeä osa Lääkärit Ilman Rajoja -järjestön työstä on myös kertoa kohtaamastamme humanitaarisesta hädästä. Tätä kutsutaan *témoignage*-periaatteeksi. Sana tulee ranskan kielestä ja tarkoittaa todistamista (2).

Anestesiälääkäreitä tarvitaan yleensä siellä, missä on leikkaustoimintaa. Ja leikkaustoimintaa tarvitaan yleensä paikoissa, joissa ihmiset loukkaantuvat, minkä syynä on valitettavan usein sota tai muu aseellinen konflikti. Täten oma kokemukseni humanitaarisesta avustustyöstä on keskittynyt usein sotatoimialueille.

Kariantti Kallio on anestesiologian ja tehohoidon erikoislääkäri, joka työskentelee HUS:n Uudessa lastensairaalassa. Vuodesta 2017 lähtien hän on toiminut avustustyöntekijänä ulkomailla eri projekteissa Lääkärit Ilman Rajoja -järjestön kautta. Hän harrastaa

muun muassa musiikkia, kirjallisuutta, ruoanlaittoa ja brasilialaista jujutsua.

Avustustyö räätälöidään tarpeen mukaan

Vuosien varrella olen kohdannut erilaisia tarpeita ja tilanteita sekä nähnyt, millainen pitkittyneen sodan, kriisin ja köyhyyden vaikutus koulutukseen ja yhteiskunnan muihin osaluaisiin voi olla.

On maita, joissa vuosikymmenten aseellinen konflikti on tuhonnut lääketieteellisen koulutuksen ja ajanut terveydenhuollon ammattilaiset pakolaisiksi. Koulutuksen puute voi näissä tapauksissa olla traagisen ilmeistä. Tällaisiin maihin Lääkärit Ilman Rajoja rakentaa terveysasemia, klinikoita ja jopa sairaaloita. Vaikeimpiin tilanteisiin lääkärit ja osa hoitajista on tuotava muista maista. Keski-Afrikan tasavallassa ja Burundissa potilaiden anestesiasta ja kivunhoidosta vastasivat pitkälti osaavat anestesiahoitajat, mutta en koskaan tavannut paikallista anestesiaäläkäreitä, koska käytännössä heitä ei ollut. Jemenissä puolestaan tutustuin anestesiaäläkäreihin, joiden koulutustaso oli monessa mielessä verrattavissa eurooppalaiseen tasoon.

Ukrainassa eroa ei monin paikoin juurikaan ollut. Ukrainassa on laadukas lääketieteellinen koulutus, ja maassa on hyvin ammattitaitoisia lääkäreitä ja hoitajia. Ukrainassa on myös kattava terveydenhuoltojärjestelmä sairaaloista terveysasemiin.

Suurin osa Lääkärit Ilman Rajoja -järjestön työntekijöistä Ukrainassa onkin ukrainalaisia. Heinäkuussa 2022 järjestön palkkalistoilla työskenteli eri puolilla Ukrainaa noin 570 ukrainalaista työntekijää ja 133 kansainvälistä työntekijää (3). He työskentelivät lääketieteellisissä tehtävissä kuten kirurgeina, yleisläkäreinä, hoitajina tai psykologeina sekä logistiikan, hallinnon ja johdon asiantuntijatehtävissä.

Kun sota Ukrainassa alkoi, Lääkärit Ilman Rajoja ei lähettänyt paikalle lääkäreitä ja sairaanhoitajia vaan arviointiryhmiä. Nämä ryhmät kävivät Ukrainassa selvittämässä, min-kälaista apua siellä tässä tilanteessa tarvitaan. Arviointien perusteella räätälöimme avun juuri tarpeeseen ja tilanteeseen sopivaksi. Tällaisessa arviointityössä olin itsekin mukana keväällä 2022.

Osana arviointitiimiä Ukrainassa

Arviointiryhmämme, johon kuului lisäksi lääketieteellinen johtaja, projektikoordinaattori sekä vaihteleva määrä tulkkeja ja autonkuljettajia, kiersi ensin maan pohjoisosissa Žytomyrin alueella ja sitten idässä Donetskin alueella arvioimassa paikallisten sairaaloiden resursseja ja mahdollisia humanitaarisia tarpeita. Sodan seuraukset olivat nähtävissä molemmilla alueilla, joskin eri tavoin. Saapuessani Žytomyriin Venäjän armeija oli vastikään vetäytynyt Ukrainan pohjoisosista. Ihmiset olivat palaamassa koteihinsa ja elämä hiljalleen normalisoitumassa ainakin siinä määrin kuin se oli mahdollista sodan edelleen jatkuessa. Donetskin alueella taistelut sen sijaan kiihtyivät. Tunnelma oli odottava ja jännittyneenä, sodan läheisyyden merkit olivat hyvin nähtävissä monin eri tavoin. Tykistötuli pauhasi toistuvasti taustalla. Kadut ja puistot olivat tyhjentyneet ihmisistä, monet kaupat ja muut liikkeet sulkeneet ovensa. Valtaosa väestöstä oli jo paennut alueelta, mutta toisaalta sairaan- ja terveydenhoidon ammattilaisista moni oli päättänyt jäädä jatkaakseen työtään alueella.

Tutustuminen uuteen sairaalaan alkoi aina samalla tavalla. Ennen vierailua olimme soittaneet sairaalan tai sairaanhoitopiirin johtajalle. Tämän jälkeen tapasimme kasvotusten, jolloin esittelimme Lääkärit Ilman Rajoja -järjestön toimintaa ja erilaisia mahdollisuuksia tukea sairaalaa. Vastaanotto oli aina lämmin ja vierailumme tervetullut. Kiersimme sairaalassa ja pyrimme muodostamaan käsityksen sen kapasiteetista hoitaa mahdollisesti suurenevaa määrää sotavammojen uhreja. Kysyimme suoraan sekä sairaalaan johtajalta että muilta työntekijöiltä erilaisista materiaalisista tarpeista, mutta myös henkilökunnan kyvystä hoitaa sotavammoja ja toimia suuronnettomuustilanteissa, ja tarjosimme ammattitaitoamme näissä asioissa. Samalla saimme arvokasta tietoa väestön lääketieteellisistä tarpeista ja mahdollisista puutteista esimerkiksi perussairauksien lääkkeiden osalta.

Tarjoamamme tuki ulottui usein myös sairaalan ulkopuolelle. Pyrimme järjestämään ja avustamaan potilaiden ja muiden hoivaa tarvitsevien ihmisten evakuoinnissa Donetskin

alueelta kohti länttä turvallisemmille alueille. Palasimme usein takaisin sovittuna ajankohtana ja pidimme koulutuksia edellisellä käynnillä sovituista aiheista. Samalla toimitimme lupaa maamme materiaalista apua, kuten lääkkeitä, kirurgisia instrumentteja, hoitotarvikkeita ja lääkinnällisiä laitteita. Tarpeet ja toiveet saattoivat vaihdella merkittävästi naapurikaupunkienkin välillä. Toisinaan ilmeni tarve syvemmälle ja pitkäkestoisemmalle yhteistyölle ja avulle, jolloin viivymme sairaalassa pidempään ja osallistuin itsekin enemmän päivittäiseen kliiniseen työhön yhdessä paikallisten ammattilaisten kanssa suunnitellen mahdollista yhteistoimintaa.

Välillä kriittisin resurssi oli turvallisuus, jonka puute voi toisinaan kohdistua myös auttajiin itseensä. Erottamaton kysymys oli aina lääketieteellisten resurssien lisäksi huomioida, missä on mahdollisimman turvallista työskennellä. Tätä miettivät koko ajan myös paikalliset terveyden- ja sairaanhoidon työntekijät. Kuinka kauan he voivat vielä jatkaa työtään sairaalassa ennen kuin ilmapommitukset ja tykistötuli tekevät tilanteesta sietämättömän ja heidän on paettava sairaalasta – ja kotoaan.

Ukrainassa tarvitaan täydennyskoulutusta, mielenterveystukea, lääkkeitä ja tarvikkeita

Sodassa lääkärit ja hoitajat tarvitsevat uudenlaista osaamista. Vaikka Ukrainassa lääkärit ovat kokeneita ja monet pitkälle kouluttuneita erikoislääkäreitä, viime vuosina vain harva heistä on hoitanut kranaattien, pommien tai muiden räjähtävien ammusten aiheuttamia vammoja. Lisäksi tavanomaisessa hoitotyössä ei välttämättä kohdata tilanteita, joissa potilaita on samanaikaisesti valtava määrä. Miten toimia, kun sairaalaan saapuu samanaikaisesti useita potilaita, joilla on vakavia vammoja?

Ukrainasta tulikin pian sodan alkamisen jälkeen Lääkärit Ilman Rajoja -järjestölle selkeä pyyntö: tarvitsemme lisäkoulutusta suuronnettomuuksien hallinnasta ja sotavammojen hoidosta. Tällaista koulutusta olemme järjestäneet

paikan päällä Lvivin kaupungissa läntisessä Ukrainassa ja etäyhteyksin.

Myös oma työnkuvani viime keväänä Ukrainassa käsitti arviointi- ja valmiustyön lisäksi paljon paikallisen sairaan- ja terveydenhoitohenkilökunnan koulutusta. Aiheiden pääpaino oli nimenomaan sotavammojen uhrien ja suuronnettomuustilanteiden hoidossa.

Ihmiset Ukrainassa eivät pyydä meitä hoitamaan potilaita heidän puolestaan. He toivovat vain riittävästi apua voidakseen hoitaa heidät itse. Pyyntö on minusta varsin

kohtuullinen.

Normaali toimitusketju Ukrainaan on nyt poikki, sillä yritykset, jotka ovat vieneet maan sairaaloihin lääkkeitä ja lääketieteellisiä tarvikkeita, eivät pääse tai uskalla mennä maahan. Myös tässä me voimme auttaa. Lääkärit Ilman Rajoja on jo 50 vuoden ajan toiminut maissa, joissa on käynnissä aseellinen konflikti. Järjestöllä on siis kokemusta katastrofiavun logistikasta ja siitä, miten konfliktin osapuolten kanssa neuvotellaan ja miten niiltä saadaan takeet turvalliselle maahan pääsulle. Aina maahan pääsy ei ole mahdollista, jos takuita sen turvallisuudesta ei saada.

Terveydenhuoltojärjestelmän ja lääkintähenkilöstön uudelleensuuntautuminen sodassa haavoittuneiden hoitoon on jättänyt aukkoja muuhun terveydenhuoltoon. Joillakin alueilla perusterveydenhuollossa ja lääkkeiden toimitamisessa on ollut merkittäviä häiriöitä. Monet haavoittuvassa asemassa olevat, kroonisia sairauksia sairastavat ihmiset, vanhukset ja vammaiset eivät ole saaneet lääkkeitään. Juuri nämä ihmiset ovat myös niitä, jotka eivät ole pystyneet pakenemaan vaan ovat jääneet kotiseuduilleen.

Lääkärit Ilman Rajoja pyrkii tarjoamaan heille perusterveydenhuoltoa, mukaan lukien kroonisten sairauksien hoitoa. Autamme varmistamaan, että kroonisista sairauksista kuten verenpainetaudista, diabeteksesta, astmasta tai sydänsairaudesta kärsivät saavat jatkossakin tarvitsemaansa hoitoa ja lääkkeitä, jotta heidän tilansa ei pahene.

Ihmiset Ukrainassa ovat täysin murtuneet

KUVA 1. Lääkärit ja hoitajat tarkkailevat ja stabiloivat sodassa vakavasti haavoittunutta potilasta ukrainalaiseen lääkintäjunaan rakennetulla teho-osastolla, matkalla Pokrovskista, itäisestä Ukrainasta Lviviin, maan länsiosaan. Matka kestää noin 20 tuntia (kuva: Andrii Ovod, Lääkärit Ilman Rajoja).

KUVA 2. Lääkäri Guadalupe Garcia Noria tutkii potilasta lääkintäjunan osastolla matkalla Pokrovskista, itäisestä Ukrainasta maan länsiosaan, Lviviin (kuva: Andrii Ovod, Lääkärit Ilman Rajoja).

KUVA 3. Paikalliset ensihoitajat siirtävät yhdessä Lääkärit Ilman Rajoja -järjestön lääkintäjunan henkilökunnan kanssa vakavasti haavoittunutta potilasta lääkintäjunaan rakennetun teho-osaston sänkyyn. Potilaat kuljetetaan junalla Ukrainan itäosista maan länsiosiin sairaaloihin, joissa he voivat saada tarvitsemaansa erikoissairaanhoidoa (kuva: Andrii Ovod, Lääkärit Ilman Rajoja).

KUVA 4. Lääkärit Ilman Rajoja oli syyskuussa 2022 paikalla kartan osoittamilla paikkakunnilla Ukrainassa ja naapurimaissa. Järjestö antoi alueella sairaanhoitoa, tuki maan sisäisiä pakolaisia, koulutti sairaanhoidon henkilökuntaa ja antoi mielen terveyden hoitoa. Kartassa näkyvät myös reitit, joita pitkin järjestön lääkintäjuna evakuoiti potilaita Ukrainan itäisistä osista sairaaloihin maan läntisiin osiin (kuva: Lääkärit Ilman Rajoja).

siitä, mitä he ovat käyneet läpi. He kärsivät sodan synnyttämästä epävarmuudesta ja pelosta. Psykologimme ovat arvioineet ihmisten, erityisesti lasten, kärsivän monista ongelmista, kuten masennuksesta, ahdistuksesta, unettomuudesta ja ruokahaluttomuudesta. Mielen terveystarpeet ovat valtavat, ja prioriteettimme on vahvistaa paikallisten psykologien ja ensiapuhenkilöstön tarjoamaa hoitoa ja kapasiteettia. Pelkästään huhti-toukokuussa Lääkärit Ilman Rajoja -järjestön psykologit antoivat yli tuhat mielen terveyskonsultaatiota yksilöille ja ryhmille eri puolilla maata (4).

Potilaiden evakuointia lääkintäjunalla

Kun aikani Ukrainassa oli päättymässä, matkustin maan itäosasta länteen lääkintäjunan kyydissä. En itse toiminut junassa lääkärinä, mutta pääsin tämän matkan aikana seuraamaan sen toimintaa.

Lääkärit Ilman Rajoja -järjestö aloitti keväällä 2022 Ukrainan terveysministeriön ja kansallisen rautatieyhtiön kanssa yhteistyön, jossa järjestö varusti kaksi junaa lääkintäjuniksi. Ensimmäisten kahden kuukauden aikana järjestö

evakuoiti junalla lääketieteellisin perustein 653 potilasta (KUVAT 1–4) (5). Junaan otetaan potilaita sairaaloista rintamalinjojen läheltä idässä, kun niihin tulee tai on tulossa paljon vastikään haavoittuneita potilaita. Potilaat siirretään maan länsiosissa oleviin sairaaloihin, missä heidän hoitoaan voidaan jatkaa. Matka kestää 20–30 tuntia, ja sen aikana hoitajat ja lääkärit tarkkailevat potilaita ja hoitavat heitä pitääkseen heidän tilansa vakaana.

Yli 40 % junassa olleista sodassa haavoittuneista on ikääntyneitä ja lapsia, joilla on räjähdys- ja sirpalevammoja, ampumahaavoja tai joilta on irronnut ruumiinosia. Potilastiedot ja lääkintäjunalla evakuoitujen potilaiden kertomukset osoittavat, että Ukrainassa käydään sotaa siviileistä välittämättä. Siviilien suojeleminen on järkyttävän puutteellista (6).

Junalle tulee lisää evakuointipyyntöjä jatkuvasti – idässä ja etelässä sijaitsevat sairaalat kertovat meille, että heidän on vapautettava tilaa, koska uusia potilaita tulee jatkuvasti. Toisinaan heidän on siirrettävä pois pitkäaikaisessa sairaalahoitossa olevia potilaita ja joskus äskettäin sodassa haavoittuneita potilaita, jotka ovat leikkauksen jälkeisessä hoidossa. Joissakin lääketieteellisissä evakuoinneissa on ollut suuri määrä

vanhuksia, joiden liikuntakyky ei riitä siihen, että sairaalat voisivat siirtää heidät nopeasti kellariin tai muuhun turvallisempaan paikkaan tykistötulen tai pommituksen vaaran uhatessa.

Avustustyössä on oltava joustava

Yksi keskeisin piirre humanitaarisessa avustustyössä on mielestäni joustavuus. Vaikka anestesialääkäri on sellaisenaankin kentällä usein tervetullut henkilö, on hänenkin monesti tarpeellista poistua tavanomaisen ammattimihänsä ulkopuolelle ja tarkastella niin potilastyötä kuin koko muutakin toimintaa hieman erilaisesta näkökulmasta. Usein avun tarve on selvä, ja tuolloin myös tehtävänanto sekä tavoitteet helpommin määriteltävissä.

Välillä tilanne on kuitenkin epäselvempi ja monimutkaisempi. Ei ole olemassa yhtään samanlaista kriisiä, maata tai sotaa, joihin olisi yksi yleispätevä humanitaarinen ratkaisu. Samoin modernin sodankäynnin aikakaudella tarpeet saattavat vaihdella nopeasti – ajallisesti ja alueellisesti. Tuolloin myös järjestön ja sen työntekijöiden on pyrittävä nopeasti sopeutumaan muuttuneeseen tilanteeseen. Muuttuvassa kriisissä saattaa samalla muuttua myös oma työnkuva, jopa kesken keikan.

Minulle humanitaarinen työ synnyttää aina kysymyksen: Mikä on tekemämme työn tuoma lisäarvo? Ovatko sen avustustyöntekijöille ja paikallisyhteisöille aiheuttamat riskit ja haitat mahdollisen hyödyn arvoisia? Kysymys kuulostaa yksinkertaiselta mutta muuttuu yllättävän nopeasti hyvin monimutkaiseksi. Avainasemassa on paikallisten ihmisten ja ammattilaisten ilmaisemien tarpeiden kuuleminen ja niihin vastaaminen mahdollisimman tehokkaasti. ■

KARIANTTI KALLIO, anesthesiologian ja tehohoidon erikoislääkäri

HUS, Uusi lastensairaala

KIRJALLISUUTTA

1. Lääkärit Ilman Rajoja -järjestön jokavuotinen talousraportti International Financial Report 2021, <https://www.msf.org/international-activity-report-2021> [siteerattu 29.9.2022].
2. Lääkärit Ilman Rajoja -järjestön verkkosivu, <https://laakaritilmanrajoja.fi/msf/> [siteerattu 28.9.2022].
3. Tieto saatu Lääkärit Ilman Rajoja -järjestön Suomen toimistolta, joka saanut tiedon järjestön sisäisestä dokumentista.
4. Lääkärit Ilman Rajoja -järjestön kansainvälinen verkkosivu, <https://www.msf.org/mental-health-needs-grow-ukraine-after-100-days-war>, [siteerattu 18.8.2022].
5. Lääkärit Ilman Rajoja -järjestön raportti No mercy for civilians, <https://www.msf.org/no-mercy-civilians-ukraine-war>
6. Lääkärit Ilman Rajoja -järjestön raportti No mercy for civilians, <https://www.msf.org/no-mercy-civilians-ukraine-war>